

**BIELE MIESTA V SLOVENSKEJ FILOZOFII
ALEBO „KTO SČÍTA ČÍSLA STRÁT?“**

MARCEL STRÝKO: Medzi smrťou a lžou. Košice, Knížná dielňa Timotej 1996, 117 s.

„Mojou obľúbenou činnosťou je mať filozofické sny, v noci aj cez deň. Keď človek niečo chápe nie pojmovo a racionálne, ale akosi inak, obrazovo, farebne, voňavo. Keď filozofickú tézu vidí doslova prechádzať sa po svojej izbe.“ Takto nekonvenčne sa dokáže vyznať zo svojej lásky k filozofii len bytostný mysliteľ a rodený básnik. A práve ním bol Marcel Strýko (1955-1994), ktorého žánrovo mnohोरaké literárne a filozofické dielo bolo do roku 1990 len sčasti známe zo samizdatových vydání predovšetkým v prostredí košického undergroundu. Autodidakt vo filozofii sa od roku 1980 priatelil s Egonom Bondym a pravidelne cestoval do Prahy na filozofické a teologické prednášky bytového seminára pod vedením M. Balabána, E. Bondyho a M. Machovca. Hlbší záujem mal o antickú filozofiu (najmä o Augustína a jeho dielo *Civitas Dei*) a o východné filozofické i náboženské systémy (čínske, indické i tibetské). S osobitným zaujatím študoval aztécke kultúrne a spirituálne tradície. Jeho vlastná filozofická tvorba je hlbokou a originálnou reflexiou týchto myšlienkových iniciatív, v ktorej dominuje úsilie o afirmáciu ontologickej i ľudskej slobody. Tento základný uhol pohľadu je zrejmý aj z knihy Marcela Strýka *Medzi smrťou a lžou*, ktorú z autorových pôvodných rukopisov pripravil Strýkov dlhoročný priateľ a spolupracovník Erik Groch. Zaradil do nej šesť filozoficko-teologických eseí, ktorým by podľa slov autora doslovo Egona Bondyho malo patriť trvalé miesto v slovenskej filozofickej a teologickej literatúre.

Pre osobnosť M. Strýka bolo charakteristické bezvýhradné spájanie priam antickej starosti o dušu s činorodou aktivitou: „Cnosť je dôkazom boja a aktivity, nie ataraxie. Byť dokonalým znamená byť plne aktívnym v radosti a láske.“ (s. 27). Preto ho „hľadač pravdy“ Augustín (rozsiahla štúdia *Čím nás dnes môže osloviť Aurelius Augustinus*, 1984) neoslovil len na filozofickej úrovni svojím ontologickým postulátom „Bytie je dobro“, protiskeptickými postojmi a radikálnym vyjadrením názorov na štát i na dogmatizmus v teologických otázkach, ale aj na poli súčasnej situácie človeka. Najväčši ho v tomto disidentskom období inšpirovala Augustínova „túžba po poznaní pravdy, po dobre a osobnej statočnosti“ (s. 33), lebo explicitne vystihovala jeho vlastné životné krédo. Ako kresťanovi presvedčenému, že „človek má kráčať k Bohu“, mu imponovalo odmietanie dogmatizmu v otázkach viery. Za vrchol zmyslu pre toleranciu, ktorého obdobu nachádza iba ak v tibetskom máhájánovom budhizme, považoval Augustínov výrok: „Nejasnosť božieho slova je aj na to dobrá, aby sa zrodili viaceré vysvetlenia pravdy, keď jeden tomu rozumie tak a druhý ináč.“ (s. 29).

Táto Strýkova štúdia je podľa mňa pozoruhodná ešte tým, že netradičným prístupom k Augustínovi nevedomky načrtol vlastný portrét hlbokého mysliteľa, zásadového a zároveň zraniteľného človeka, vnímajúceho krásu i ošklivosť sveta.

„Historicky prvým pokusom o teistický prístup k nesubstančnému modelu“ (z doslovu E. Bondyho) sú najmä Strýkove štúdié *Ako na počiatku nebolo* (1981-1983) a *Náčrt problému kauzality bez substancie* (1983). Nadväzuje v nich na Bondyho (Zbyněk Fišer) prácu *Útěcha z ontologie* (1967), lenže jeho reflexia tejto filozofickej idey vychádza z prirodzenej viery v „univerzálnu spravodlivosť a múdrosť božiu“. Existenciu substancie odmieta z dôvodov ontologických a etických a vôbec preto, že na jej základe nemožno vysvetliť a pochopiť náš svet. Domnieva sa, že „jediným možným stavom ontologickej reality, ktorý nie je absurdný eticky ani ontologicky či už na počiatku alebo teraz, alebo naveky vekov, je nevyhnutnosť so zodpovednosťou – teda sloboda“ (s. 74). Zároveň zdôrazňuje, že „v slobode vidieť chaos môže iba povaha otrocká a tupá, aby takýmto zdôvodnením mohla slobodu odmietať“ (s. 58). Našu slobodnú sebarealizáciu plne viaže na našu aktivitu, tvorivosť, odvahu vzoprieť sa proti otupenosti, pasivite a degradácii individualít na úroveň konzumentov („požieračov“, ktorých ideálom nie je svet spasiť, ale spásať) a egocentrických „občanov“. Samovznikanie novej skutočnosti (napr. aj na základe našej slobodnej sebarealizácie) je teda podľa neho eticky motivované, má svoje „etické zakotvenie“.

Problematiku **bytostnej slobody**, ktorá priamo súvisí so súcnom človeka, autor brilantným spôsobom pertraktuje v kontemplatívnej eseji *Sloboda alebo danosť* (1980). Tu sú v skratke jej základné myšlienky: súcno, život a sloboda nepotrebujú zdôvodnenie – zdôvodňujú sa navzájom; sloboda je absolútna, nie je obmedzená, ale **vymedzená**; zodpovednosť je jedinou danosťou našej slobody, svedomie a zodpovednosť nie sú mysliteľné v neslobode, v mŕtвости; zodpovednosť je zárukou, že naša sloboda nie je fiktívna; bytie je zodpovednosť, dá sa vybojovať, dosiahnuť, nie **darovať**; zlo je slobodné odmietanie bytia, slobody, života, je to slobodné chcenie nebytia, zániku. „Nevládne nad nami nijaký zákon alebo ‘prirodzený beh vecí’, ani mechanická odpata, ale spravodlivosť, ktorá nie je indiferentná, ale múdra, dobrá, Božia. Ak by nad nami vládol nejaký Zákon, Kafkov *Proces* by bol našou jedinou skutočnosťou.“ (s. 92). Na otázku nastolenú už v názve („Sloboda, alebo danosť?“) autor odpovedá jednoznačne: „Absolútna sloboda a Absolútna danosť v šialenej koexistencii, ktorá je ľudským životom. Sloboda a Danosť spojené samým ostrím na čepeli ducha – svedomím, ktoré je hlasom Božím v nás.“ (s. 102).

Strýkova reflexia východnej filozofie sa v knihe prezentuje štúdiou *Čínsky starovek a zodpovednosť v umeleckej tvorbe ako inšpirácia pre nás*. Sprítomňuje v nej čitateľovi kultúrno-filozofické kvasenie v Číne pred dynastiou Chan, teda v období klasického čínskeho staroveku. Za najzávažnejší moment, ktorým sa čínsky starovek odlišoval od iných kultúr, pokladá úplnú autochtónnosť čínskeho myslenia („stavali z ničoho a na ničom, tvorili sami seba vlastnými rukami“). Upozorňuje na to, že v konfuciánstve aj taoizme bol prvoradým problém človeka, humanity, etiky a mravnosti, že v nich platil etický zákon krásna, napokon celé umelecké dianie v Číne úzko súviselo s prežívaním akejsi sviatočnosti, ustavičnej nevšednosti pri vnímaní sveta. V čínskom starovekom myslení

autor nachádza veľa analógií s našou dobou a situáciou. Ved' napokon mnohé z neho sa dnes pre nás aktualizuje ako verifikovateľné memento: *Svet je posvätná nádobá*.

Záverečná esej *Medzi smrťou a ľžou* (1987) je bezprostrednou reakciou na práce ateistu E. Bondyho, u ktorého – podľa Strýka – dôsledkom absolútne vyhroteného ateizmu bola SMRŤ a dôsledkom teizmu LOŽ. Strýkova polemika s ateizmom vychádza z jeho chápania slobody voľby, nie je preto apologetická ani bojovná. Je osobitná už svojím „poetickým prístupom“ k sporu náboženstva a ateizmu, je vlastne do seba ponorenou kontempláciou: „Čo ak v 'ľudstve' niekedy dávno vznikla religiozita podobne, ak nie rovnako, ako nedávno u mňa?“ Za svoj prvý religiózny zážitok považuje totiž okamih, keď sa po prvýkrát v živote na chvíľku absolútne prestal báť – absurdity života, zániku. Keď po prvýkrát pocítil koniec strachu a odvahu **všetko** prekonať, prekročiť aj sám seba do žiarivého neznáma. Nasledujúce Strýkove úvahy, to sú skutočne svojím spôsobom pascalovské stránky, pravda, plné výsledného optimizmu a nádeje, ako zhodne konštatujú E. Bondy i A. Stankovič. Sú také pregnantné, vŕcne a apelatívne, básnicky vznešené a priam aforistické, až sa žiada odcitovať ich celé. Žiaľ, recenzia má vymedzené i obmedzené možnosti. Uvediem preto len autorov záver, možno aj posolstvo: „V spore náboženstva a ateizmu existuje iba skúsenostný dôkaz. Dobrodružstvo náboženstva je ako skok do neznámej nádeje. A ak bude márný a dopadneme na neúprosnú ateistickú Smrť – aspoň sme si vyskúšali všetko pekné. A bez Lži.“ (s. 112-113).

Recenzovaná kniha zahŕňa len časť filozofickej tvorby Marcela Strýka. Pozoruhodné sú však aj jeho sociálno-politické a estetické názory či úvahy o viere. Bolo by neodpušiteľnou stratou pre slovenskú filozofiu, keby nechala odkaz tohto originálneho mysliteľa čakať pred svojou „akademickou“ bránou ešte ďalšie roky.

Raisa Kopsová

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/2050/96.

PhDr. Raisa Kopsová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR